

GÜNÜMÜZDE ULUS-DEVLET

*Dr. Öğr. Üyesi H. Gökçe ZABUNOĞLU**

ÖZET

Ulus, ulus-devlet ve ulusçuluk doğal olmayan bir takım koşullar neticesinde üretilmiş suni kavramlardır. Tarihsel süreçte ulus ve ulus-devlet İngiltere ve Fransa eksenli olarak ortaya çıkmıştır. 1789 Fransız Devrimi, hem ulus devleti hem de ulusal yurttaşlığın modern kurumunu ve ideolojisini icat etmiştir. Ulus, bir toplumsallık biçimini ifade eder. Bu toplumda, insanları hem kültürel hem de siyasi niteliğe sahip bir kimlik bir arada tutabilir. Modern devletin toplumu inşa sürecinde, insanları bir arada tutmayı ve aidiyet hissi oluşturmayı amaçlayan ideolojisi ulusçuluktur. Ulusçuluk, var olmayan bir ulusun belirli süreçler sonunda inşa edilmesidir. Ulusçuluk, bireylerin kitlesel duygularla birbirine bağlanmasına aracılık eden fikirler, sloganlar, semboller ve seremoniler üretir. Ancak çoğulculuk ve insan haklarıyla birlikte hukuk sistemi evrenselleşmiştir. Artık kişi haklarının uluslararası kurumlarda kullanılma özelliği ortaya çıkmıştır. Bunların sonucunda da ulus-devletin meşrulaştırıcısı ve ideolojisi olan ulusçuluk bunalımla yüz yüze kalmıştır. Globalleşme, ulus-devletin rolünde, bütünleşme ve parçalanma yönünde iki değişim meydana getirmektedir. Bu kriz, ulus-devletlerin sonunun geldiği anlamına gelmemektedir. Ancak günümüzde heterojen ulus kavramına dayanan ulus-devlet düşüncesi artık geçerli görülme-

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
Makale Geliş Tarihi: 21.10.2017
Makale Kabul Tarihi: 16.01.2018

mektedir. Bu çalışmada ulus kavramının modern görünümü, ulus-devlet ve ulusçuluk ideolojisi küreselleşmenin etkileri bakımından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ulus, Ulusçuluk, Ulus-Devlet, Küreselleşme, Modern Devlet

ABSTRACT

Nation, nation-state and nationalism are artificial concepts produced under conditions that are not natural. In the historical process, the nation and the nation-state emerged in the axis of England and France. 1789 The French Revolution invented both the nation state and the modern institution and ideology of national citizenship. The nation refers to a form of sociality. In this society, people can hold an identity that is both cultural and political in nature. In the modern state's process of building society, the ideology that aims to hold people together and create a sense of belonging is nationalism. Nationalism is the construction of a non-existent nation at the end of certain processes. Nationalism produces ideas, slogans, symbols, and ceremonies that mediate the linking of individuals with mass emotions. But with the pluralism and human rights, the legal system has become universalized. Now, the use of person rights in international institutions has emerged. As a result, nationalism, which is the legitimation and ideology of the nation-state, is faced with a crisis. Globalization brings about two changes in the direction of integration and fragmentation in the role of nation-state. This crisis does not mean that the nation-states have come to an end. However, the idea of a nation-state based on the concept of a heterogeneous nation is no longer valid. In this study, the modern appearance of the nation concept, nation-state and nationalism ideology have been evaluated in terms of the effects of globalization.

Keywords: Nation, Nationalism, Nation-State, Globalization, Modern State

GİRİŞ

Modern devlet, ortaya çıkışından itibaren, dünya çapında siyaset ilişkisinin merkezinde yer almaktadır. Başlangıcından itibaren uğradığı değişimlere rağmen devlet; meşru güç kullanma tekeli, vergilendirme yetkisini dolayısıyla ekonomik hayatta yer almayı ve kültürel yaşamı yönlendirme gücünü elinden bırakmamıştır. Modern devletin temel ekonomik düşüncesini oluşturan kapitalizmin gelişimi devletin işleyişini değiştirdi. Modern devlet ise ulus-devlettir.

Vestfalya Barış Anlaşmasıyla, temel siyasal yapı olarak kabul edilen ulus-devlet ve uluslararası sistem, Avrupalı bir karaktere sahiptir¹. Ancak günümüzde, ulus-devletin doğasına aykırı, Avrupa bütünleşmesi olarak nitelenen gelişmeler de burada görülmektedir. Yine ulus-devletin bir model olarak kabulünden itibaren günümüze değin hizmet üreten, ekonomik faaliyette bulunan böylece yurttaşın refahını güvence altına alan bir toplumsal alt-yapı inşası² ile uğraşan ulus-devlet ve onun oluşturduğu devletler sistemi kapitalist sistemin gerekliliği olarak görülmekteydi. Ancak kapitalizm, doğası gereği, global bir nitelik almıştır. Dolayısıyla, kendine özgü ve ulusal unsurlara aldırılmadan işleyen hareket yasalarını oluşturmuştur. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, ulusal ekonomi ve sistemlerin halen varlığını sürdürdükleridir. Kapitalizmin uluslararası nitelikteki kurumları güçlerini halen ulus-devletten ve onun oluşturduğu sistemden almaktadırlar.

Küreselleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkan ilişkiler ve yeni durum, acaba ulus-devleti tehdit mi etmektedir? Kapitalizm, gerçekten ulus-devleti çökertmeyi göze almakta mıdır? Güçlü devletler, kapitalizm açısından bir garantördürler. Kapitalizmin yaşam alanı olan devlet, sermayenin sonsuz birikimi için olmazsa olmaz bir yapıdır. Ekonomik yönden bu değerlendirmeyi yapma-

¹ LATOUCHE, S. (1993), *Dünya'nın Batılılaşması*, (Çev. T. Keşoğlu), İstanbul, s. 89.

² TILLY, C. (2001), *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, (Çev.K. Emiroğlu), Ankara, s. 66.

mıza karşılık küreselleşmenin kültürel boyutunda da aynı şeyleri söyleyebilir miyiz? Bir paradoks olarak kabul edilebilecek şekilde, küreselleşme, global bütünleşmenin sağlanmasının yanı sıra, global bir yerelleşmeyi de tetiklemektedir. Dolayısıyla ulusal kültürler bireyin kendini tanımlamasında baskın konumunu yitirmekte alt-kültürler de bu tanımlamada yerini almaktadır. Bu ise ulus kavramında farklılaşmaya yol açacak ve ister istemez devlet kurgusunda da değişim kaçınılmaz olacaktır. Peki ama ulus-devlet buna hazır mı? Ulus-devlet olgusu bu şekilde yıpratıldığına ve bir şekilde meşruiyet krizi yaşanmaya başlandığına göre Ulus-Devlet yapıları ortadan kalkacak mıdır?

Bu çalışmamızda, ulus-devletin günümüzdeki durumunu incelemeye geçmeden evvel, üstünde durulması gereken iki etken kavram olan ulus-devletin siyasal ve toplumsal birimi olan –ve aynı zamanda onun yarattığı bir hayal olarak- ulusu ve ulus inşasında ve inşanın sonrasında ulus-devletin temel ideolojisi ulusçuluğu inceledik. Daha sonra ulus-devlet olgusunu inceleyip son bölümde üstteki paragrafta sorduğumuz sorulara yanıt aramaya çalıştık.

I. ULUS

Ulus düşüncesi, ilk olarak 1689'da İngiltere'de vatandaşlık haklarının kabulü ile ulusal egemenliğe dayalı ve ulus-devletin ortaya çıkmasında zemin oluşturan anayasal monarşinin oluşma süreciyle ortaya çıkmıştır³. Daha sonra, Fransız ve Amerikan devrimleriyle ulus düşüncesi, siyasal ve toplumsal örgütlenmede evrensel bir konuma gelmiştir⁴. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren ulus, devlet ve toplumun modernleşme sürecinde yeniden kurulmasında önemli bir araç haline geldi ve yirminci yüzyıl bir uluslar çağı oldu.

³ SANTAMARIA, Y (1998), "Ulus-Devlet", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (ed: J. Laca, Çev. S. İdeman), İstanbul, s. 22.

⁴ SCHNAPPER, D (1995), *Yurttaşlar Cemaati*, (Çev. Ö. Okur), İstanbul, s.17.

Ulus, doğrudan devlet düşüncesiyle ilişkili siyasal ve toplumsal bir birim şeklindedir⁵. Sınırları belli, resmi bir alanda, bir halkın egemenliğini yansıtır⁶. Weber, ulusun kendini bağımsız bir devlet olarak ifade edebilme yetisine sahip bir duygu birliği olduğunu, dolayısıyla ulusun kendi devletini oluşturma eğilimindeki bir topluluk olduğunu söylemektedir⁷. Weber'in ulusu bu şekilde ele almasına karşın, ulusun oluşumunda teknik şartların ve duyguların ağırlığını dile getirenler de mevcuttur. Gellner, ulusun oluşumunu ulusçuluk ile açıklamaktadır. Ulusun bir ulusal kimlik kurgusuyla soyutlaştığını ifade etmektedir⁸.

Ulus kavramı belirli bir netliğe sahip değildir. Weber'e göre insan topluluğu, belli koşullar altında, belirli davranışlarda bulunarak ulus niteliğini kazanabilir⁹. Ulus kavramı, farklı kullanımları olmakla birlikte, ulus devlete ilişkindir ve bu nedenle tarihsel ve özgül açıdan yakın zaman ait bir kavramdır.

Sosyolojide ulus, "aynı ekolojik alan bir kültür, bir Pazar, bir egemenlik üzerindeki kültürel, ekonomik ve siyasal sistemlerin çakışması süreciyle birlikte aşağı kültürlerin standartlaştırılmış, homojen ve merkezi iktidar tarafından desteklenen bir yüksek kültür ile bütünleştirilmesi olarak"¹⁰ ele alınmaktadır. Siyaset biliminde ise ulus "net bir şekilde belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde var olan, bir devlet aygıtı ve yabancı devletler tarafından denetlenen, üniter bir yönetime itaat eden topluluk"¹¹ olarak tanımlanabilir.

Siyasal olarak ulus, mutlak bir otoriteye sahiptir ki bu "başka otorite biçimlerinin geçerliliği ve gerektiğinde bunları çiğneme hakkı üzerindeki son söze

⁵ İbid, s. 33.

⁶ **PIERSON**, C. (2000), *Modern Devlet*, (Çev. D. Hattatoğlu), İstanbul, s. 102.

⁷ **WEBER**, M. (1993), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. T. Parla), İstanbul, s. 172; **WEBER**, M (2007), "Millet", (Çev. E. Çerezcioglu), *Doğu-Batı Dergisi*, S. 39, Ankara, s. 185.

⁸ **GELLNER**, E. (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. B. Behar, G. Özdoğan), İstanbul, s. 104.

⁹ **WEBER**, 1993, s. 170; **WEBER**, 2007, s. 181.

¹⁰ **LECA J.** (1998), "Neden Söz Ediyoruz?", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (ed: J. Laca, Çev. S. İdeman), İstanbul, 2000, s. 13.

¹¹ İbid, s. 14.

ulus"¹²un sahip olması demektir. Şiddet tekelinin devlet tekelinde olmasıyla birlikte, toplumsal iktidarlar zayıflamış ve ulus, dolayısıyla ulus-devletin gelişimi için zemin hazırlanmıştır¹³. Ulus, yönetimin merkeziliği ve siyasal katılımın yetişkin tüm yurttaşları eşit şekilde kapsamaları ilkelerine sahiptir. Ulus-devlette bireylerin yönetenler ve yönetilenler olarak ikiye ayrılması siyasal iktidar ve toplum ayrımının doğmasına sebep olmuştur¹⁴.

Ulus, modern devletle ilgili siyasal, toplumsal bir birimdir. Bununla birlikte ulusun anlamı, etnik birimlere kadar genişletilmekte¹⁵, modern zamanda siyasal ayrılık ve/veya özerklik taleplerinin kuramsal temeli olmaktadır. Bu şekilde bir genişletmenin sonucu ise günümüzdeki devletlerin pek çoğunun ve hatta belki de hepsinin ulus-devlet olarak adlandırılmaması, daha da ötesinde çoğu devletin işgalci kabulü ile ayrılıkçılığın meşrulaşmasıdır¹⁶.

Ulusların ortaya çıkışı sanayileşmeye, kapitalizme ve modernleşmeye bağlanmaktadır. Ulus; halk egemenliği, bağımsızlık ve farklılık öğelerini içinde barındıran bir siyasal birim olarak modern bir olgudur. Ulus, bütünleşmiş, aklın ilkelerinden esinlenen yasa tarafından yeniden yapılanan bir uzamı geçirdiği için modernliğin siyasal bir biçimidir¹⁷.

Modern zamanlarda ulusu yaratan etkenlerin başında ekonomi gelmektedir. Ulusal ekonomik alan, satış açısından yeterli derecede büyük, emek arzını

¹² POOLE, R. (1993), *Ahlak ve Modernlik*, (Çev. M. Küçük), İstanbul, s. 138.

¹³ ÇİĞDEM, A. (1997), *Bir İmkan Olarak Modernite; Weber ve Habermas*, İstanbul, s. 163.

¹⁴ LECA, s. 14.

¹⁵ Kılıçbay'ın da ifade ettiği gibi, ulus ve etnik unsur birbirinden farklı kavramlardır. Bu iki kavram "birbirinden çok farklı tarihsellik ve toplumsallıklara denk düşer." Kader sayılan yerellik olan etnisite, irade dışında oluşan biyolojik ve aynı zamanda tarih tarafından oluşturulan bir toplumsallık halidir. Tarihsel bir inşa olarak ulus ise iradi bir kavramdır. Düşünsel faaliyetlerle ortaya çıkmış ve bir sonraki bölümde değineceğimiz üzere bir ideolojiye dayanmaktadır. KILIÇBAY, M. A. (1996), *Uyruktan Vatandaşa, Geçimden İktisada*, Ankara, s. 90.

¹⁶ Her iki durumda kabul edildiği BM zemininde, ulus ve halk kavramına bir tanım getirilememekte ve çelişkinin devamına sebebiyet verilmektedir. Bkz. KYMLICA, W (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul, s. 62.

¹⁷ TOURAINE, A (2000), *Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?*, (Çev. O. Kunal), İstanbul, s. 155.

denetleyecek ölçüde ise küçüktür. Böylesi bir piyasa ancak ekonomik bütünleşme ile sağlanabileceği için, ekonomik bütünleşme tıpkı kültürel ve siyasal bütünleşme gibi ulusun önemli gayelerinden birisidir¹⁸. Bu bütünleşme ile birlikte, kapitalizmin yarattığı sınıf çatışması alt düzeye indirgenerek, ulusal kimlik güçlendirilmeye çalışılır. Modernleşme ile modern öncesinde oluşmuş olan kimlikler aşınma sürecine girdiğinden dolayı ulus, atomize olmuş bireylerin bir topluluğa aidiyet duygusunun yeniden inşası ile de ilintilidir¹⁹. Ulus, modernleşmeyle birlikte zayıflayan aile ve topluluk bağlarını, bütünleşmesini sağlama ve bireyin güvenlik arayışına çare bulma gayesiyle yeniden canlandırmaya çalışır. Böylece, cansız ve soyut modern toplumsal mekanlarda yabancılaşan bireye aile ile bağlılık ve canlılık vaat ederken sahip olduğu şeylere bir kutsallık da izafe eder. Toprak, vatan; dil anadildir. Oluşturulan bu simgelerle, ulusun bütünlüğü sağlanmaya çalışılır ve dışa karşı sınırların sağlanması, içte ise saflaşma sürecinin işlemesi sağlanır. Bir güvenlik ve kimlik yeri olan ulustan olmayan yabancılara ise misafir olarak tahammül edilir. Böylesi bir mükemmeliyetçi tanım ise ulus eğer tarihsel tek bir kimlik ve toplulukla örtüşmüyorsa tehlikeli sonuçlar doğurabilir²⁰. Ulus düşüncesi, ulusa kutsal bir misyon yükler, onu kutlaştırır. Ulusun önemi, kültürel değerlerinin yüksekliği savına dayanır. Bu ise ulusun bireyleri için bir gurur ve yazgıdır²¹.

¹⁸ POOLE, s. 141.

¹⁹ Çalışmamızda ulus kavramının eş anlamlısı olarak kullanılan millet kavramını değil de ulusu tercih etmemiz bizim tarihimizle ilgilidir. Millet, Osmanlı'da ulus kavramının günümüzdeki anlamından farklı olarak dinsel toplulukların idari yapılanmasını belirtmekte kullanılmıştır. Bkz. ERYILMAZ, B. (1999), "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyeye Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı*, C. IV, (Ed. Güler Eren), Ankara, s.236. Bu bağlamda Osmanlı döneminde toplulukların din esasına göre örgütlenmesi ve yönetilmesine "millet" anlayışı denmiştir. Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı'da 19. Yüzyılda millet kavramının günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Osmanlı'daki millet anlayışının çözülmesinin sebeplerinden birisi 17. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan ulus oluşumlarının ortaya çıkmasıdır. Osmanlı millet sisteminin bir sonucu olarak kendi kültür ve geleneklerini koruyan toplulukların uluslaşmasını da kolaylaştırıcı bir etki sağlamıştır.

²⁰ HONIG, B. (1999), "Farklılık, İkilem ve Ev Politikası", *Demokrasi ve Farklılık*, (Ed. Ş. Benhabib), (Çev. N. Elhuseyni), İstanbul, s. 385.

²¹ WEBER, 1993, s. 171; WEBER, 2007, s. 185.

Ulus, belli sınırlar içinde bütünleşmesi açısından modern bir olgu olmasının yanı sıra; toplumsal, ekonomik ve kültürel alanların bütünleştirilmesi açısından modern bir icattır. Dolayısıyla ulus aynı zamanda hayali bir cemaat, topluluktur²². Bu hayalilik, sahtelik sonucunu değil, asal toplumsallık biçimlerinin ötesinde soyut bir bağıntıya belirtkendir²³.

Ulusun oluşumu, modern devletin oluşumuyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bu iki olgu arasında bir neden-sonuç ilişkisi olduğu söylenebilir. Ulus inşa etme, kolektif anlatıları uydurmayı, etnik farklılıkların homojenleştirilmesi ve hayali bir topluluğun ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerekli gören bir süreç olduğundan devletin kurulmasında ve devamında önemli rol üstlenir²⁴.

II. ULUSÇULUK

Ulus-Devletle eş zamanlı olarak ulusçuluk ideolojik bir güç olarak belirmişdir. Ulusçuluk, hiçbir zaman tek başına bir işleve sahip olmamış ve sürekli olarak ara terimlerle (yurtseverlik, popülizm, yabancı düşmanlığı vs.) zenginleşmiştir²⁵. Ulusçuluk, yine de son iki yüzyıldır güçlü bir birleştirici olarak siyaset sahnesindedir. Ulusçuluk, ulus öncesi kurumlardan ulus olmaya yönelişin birleştiriciliğini yapan bir olgudur. Bu yönüyle modern bir niteliğe sahiptir ve ilerici bir özelliği vardır. 18. yüzyılda kullanılmaya başlanan ulusçuluk, farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. İngiltere’de ulusal nitelik ve bilincin belirtilerini kapsarken, Fransa’da ilk olarak jakobenlerin yurtseverlik adına yabancı düşmanlığını bir üstünlük olarak görmesini eleştirmek için kullanılmış, 1800lerde ise şovenizm, halkların ulusal bağımsızlığı ve ulusal çıkar ve değerle-

²² BAUMANN, Z. (1998), *Sosyolojik Düşünmek*, (çev. A. Yılmaz), İstanbul, s. 185.

²³ Modern öncesi dönemde de üyelerinin birbirlerini çoğunlukla tanımadığı hayal edilmiş toplumlar olanaklıdır. Modern öncesi toplumlarla, modern toplumun (ulusun) farkı ise, daha güçlü bir sosyalleştirme politikasına sahip olması ve özel alan ile birincil ilişkileri sınırlandırmasıdır. ANDERSON, B., *Hayali Cemaatler*, (Çev. İ. Savaşır), İstanbul, s. 21.

²⁴ KARAKAŞ, M. (2000), *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Ankara, s. 30.

²⁵ BALIBAR E., WALLERSTEIN I. (1995), *İrk, Ulus, Sınıf*, (Çev. N. Ökten), İstanbul, s. 62.

re siyasal alanda öncelik verilmesi anlamında kullanılmıştır²⁶. Almanya'da ise kavram, yirminci yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmış ve siyasal yaşamda otoriter, anti-demokratik bir nitelik kazanmıştır²⁷. İtalya'da da kavram Almanya'yla eş zamanda kullanılmaya başlamasına karşılık, anlam olarak belli düşünce sisteminin verdiği anlamdır.

Ulusçuluk kavramının, değişik anlamlara gelecek şekilde, ulus ve ulus-devletlerin kurulma ve devam süreçleri, ulusa ait olma bilinci ve güvenlik ile refah özlemine sahip olma, ulusa ait dil, kültürel doktrin, ulusal iradenin gerçekleşmesini amaçlayan bir ideoloji, ulusun amaçlarına ulaşacak bir siyasal hareket, biçimlerinde kullanıldığı görülmektedir²⁸. Ulusçuluk, ulusal topluluk duygusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve siyasal topluluk düşüncesinin ideolojik yapısı haline gelmiştir. Gellner, ulusçuluğu, siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilke, etnik sınırların siyasal sınırların dışına taşmamasını öngören siyasal meşruiyet kuramı olarak tanımlamaktadır²⁹. Dolayısıyla, ulusçuluk, sanayi toplumu örgütlenmesinin yol açtığı gelişmelerden birisidir ve modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucudur³⁰. Dolayısıyla, ulus inşa etme bilinci olarak da tanımlanabilir³¹.

Kavrama ilişkin yaklaşımlar değerlendirildiğinde, hepsinin ortak noktasının modern bir olgu olma ve modern ulus ve devletle bağlantılı bir gelişme çizgisidir.

Ulus ve ulusçuluk arasındaki ilişkide değinilen nokta, hangisinin diğerinin sonucu olduğu noktasındadır. Gellner ve Hobsbawm, ulusun oluşumunu,

²⁶ **GIRARDET**, R. (1967), *Milliyetçilik*, (Çev. Y. Yayla), İstanbul, s. 8 vd.

²⁷ **KARAKAŞ**, s. 35.

²⁸ **SMITH**, A. (1994), *Milli Kimlik*, (Çev.S. Şener), İstanbul, s. 119.

²⁹ **GELLNER**, 1992, s. 120.

³⁰ **HOBBSAWM**, E.J. (1993), *Millîyetler ve Milliyetçilik*, (Çev. O. Hakinhay), İstanbul, s. 23.

³¹ **ANDERSON**, 1993, s. 150.

ulusçuluğa dayandırmaktadır³². Bu görüşe göre ulus, teritoryal esasa dayalı ulus-devletle bütünleşmektedir³³.

Modern bir gelişme olan ulusçuluk, kaynak ve yükselişini Avrupa’da bulmuştur. Ulusçuluk, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Avrupa’da icat edilmiş bir doktrin olarak kabul edilmektedir. Bu doktrin, insanlığın uluslara bölündüğünü, ulusun belli özellikleri olduğunu ve meşru yönetim şeklinin ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleri olduğunu savunur³⁴. Smith, bu görüşü geliştirir. Ulusçuluğu icat edilmiş olmanın yanı sıra, tarihle olan bağlantıları da ele alarak, sadece bir ideoloji olarak değil, bir kültür biçimi olarak değerlendirerek, ulus öncesi kültürün ulusçuluğun inşasında etkisi olduğunu kabul eder³⁵.

Ulusçuluğun dört dönemde değerlendirilmesi mümkündür. Birinci dönem, 1789 Fransız Devrimi öncesi, ikinci dönem Devrimle 1870 arası, üçüncüsü 1870lerden 1930lar arası, son dönemse 1939dan günümüze değin geçen süredir³⁶.

İlk dönemde, ulusçuluğun etkisiyle ortaya çıkan, ulusal kiliselerin oluşması, ulusal devlet düzeninin kurulması ve ulusun hükümdarın kişiliğinde somutlaşmasıyla tanımlanabilir. Bu dönemde, merkantilizmle birlikte ortaya

³² “Ulusçuluk, ulusların bir ürünü değil, tam tersine ulusları meydana çıkaran ulusçuluğun kendisidir.” GELLNER, 1992, s. 105; Gellner, ulusçuluğu gelişmiş ülkelerin ürettiği eşitsizliğe bağlayarak, buna karşı çıkışın bir anlatım aracı olduğunu söylemektedir. Bkz. GELLNER, E. (1998), *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul, s. 68; Hobsbawm ise, analitik düzlemde ulusçuluğun uluslardan önce geldiğini söyler HOBBSAWM, 1993, s. 24.

³³ Bu noktada Abdurrahman Saygılı’nın kutsal Canavar Devlet kitabında sınır kavramını tartışırken oluşturduğu alt başlıklardan biri olan “ulus yaratımı olarak sınır” başlığı, teritoryal özelliğin bir ürünü olan egemenlik alanının son kullanım noktası olan sınırın yalnızca bu sonuca değil, aynı zamanda ötekilerle (mülteciler, yabancılar vs.) o topraklar içinde bütünleşmiş bir topluluk olarak ulus arasındaki farkı yarattığına işaret etmektedir. SAYGILI, A. (2015), *Kutsal Canavar Devlet*, Ankara, s. 169-174

³⁴ KEDOURIE, E. (1971), *Avrupa’da Milliyetçilik*, (Çev. H. Timurtaş), Ankara, s. 1, 65.

³⁵ SMITH, 1994, s. 118. Smith, etno-sembolik teorisindeki odak nokta, ulusçuluğun aslında hep var olan ve etnik kültürel bir kaynağı temel aldığıdır ki bu hem modern öncesinde hem de günümüzde yani küresel dönemde de devam etmektedir. SMITH, A. (2002), *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, (Çev. D. Kömürcü), İstanbul.

³⁶ CARR, E. (1990), *Milliyetçilik ve Sonrası*, (Çev. O. Akın), İstanbul, s. 9vd.

çıkan ulusal ekonomi politikaları ulusçuluğun oluşumunda etkili olmuştur. İlk dönemde ulusçuluğun oluşumunu etkileyen gelişmeler; yerli edebiyatın doğuşu, monarşikdevletin doğuşu, ulusal devlet ekonomisine geçiş ve ulusal kiliselerin kurulması olarak sayılabilir³⁷.

İkinci dönemin temel özelliği olarak; uluslararası ilişkilerin düzenliliği, ulusal güçlerin devlet konusundaki egemenliği, ulusal duygunun güç kazanarak yaygınlaşması sıralanabilir. Bu dönemde, ulusçuluk, kendini kabul ettirerek söz sahibi olmaya başlamıştır. Zihinsel değişiminve burjuva sınıfının oluşmasının etkisiyle kendi kaderini tayin etme kavramı üstündeki ulusçuluğun bu dönemdeki temel dinamiğidir³⁸. Bu dönemin önceki dönemle arasındaki farklılık, model bu dönemde giderek somutlaştığı için ulusçuluk yaygınlık kazanmıştır. Ulusçuluk, Fransız Devrimiyle birlikte, İngiltere'den Kıta Avrupa'sına geçmiştir. Dönemin romantik liberal akımıyla eklemlenen ulusçuluk, fanatik bir doktrin değil, dünyanın farklı uluslardan oluştuğunun kabulüyle, kendi ulusunu geliştirme ve ulusal bağımsızlığı amaçlayan bir felsefeydi. Ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı temelinde, kendi özgür ulus-devletlerini kurması anlayışı; yurttaşın özgürlüğünün korunması, temsile dayalı yönetimin kurulması, maddi refahın artırılması ve uluslararası bir barışı hedefliyordu³⁹.

1870lerle birlikte ise ulusçuluk, özellikle Almanya'da, farklı bir içerik kazanmaya başlamıştır. 1870-1939 arası dönemde ulusçuluk, baskıcı ve yayılmacı bir ideolojiye dönüşmüştür. Alman ulusçuluğunun 19.yy son çeyreğinde militarist düşünceyi içselleştirmesi diğer ulusları da harekete geçirmiş ve içte bağdaşık bir yapı dışta ise güçlülüğü gösteren saldırganlık anlayışının oluşmasına neden olmuştur. Sanayi devriminin yaygınlaşmasının bir getirisi olarak ulusun diğerlerine karşı güçlü olmasını sağlayacak ekonomik ulusçuluk gelişmeye

³⁷ HAYES, C. (1995), *Milliyetçilik; Bir Din*, (Çev. M. Çiftkaya), İstanbul, s. 53-54.

³⁸ KARAKAŞ, 2000, s. 55-57.

³⁹ HAYES, 1995, s. 113.

başladı. Ulusçuluğun üçüncü dönemindeki yükselişin ekonomi ve militarist düşüncenin dışında bir diğer etkeni ise ulus sayısının artışıydı. Fransız devriminin bir getirisi olarak imparatorlukların dağılma sürecine girmesi, siyasal alanda ulus-devlet birimlerinin artmasına sebep olmuştur⁴⁰. İmparatorluk ve siyasal birliklerin dağılmasıyla birlikte çoğalan sınırlar, rekabetin artmasına neden olmuş, bu da ulusçuluk duygusunu tetiklemiştir⁴¹.

Ulusçuluk günümüzde de etkinliğini devam ettirmektedir. Ulus, ulusçuluk ve ulus devlet birbiriyle etkileşim içinde ve birbirini etkileyen süreçlerdir. Ulusçulukla ilgili olarak üç tipten bahsedilebilir. Bunlardan ilki Fransız tipi ulusçuluktur ki bu tipte mutlak otoritelerin yerini ulus iradesi almıştır ve kolektivist yurttaşlar temeline dayanır. İkinci tip Alman ulusçuluğudur. Etnik ve kolektivist olan Alman tipinde tabi olma gerekliliktir. Fransız ulusalcılığına bir tepki olan bu tipte kültürel unsurlar ön plandadır. Üçüncü tip olarak ise Amerikan ulusçuluğundan bahsedebiliriz. Bireysel yurttaşlık temelli ve yurtsever temalı bu tip, bireyci, çoğulcu ve özgürlükçüdür⁴².

III. ULUS-DEVLET

Ulus-devlet, ortaya çıkış tarihi geriye götürülebilir olsa da⁴³ ideal model olarak 18. yy. ikinci yarısında kabul görmeye başlamıştır⁴⁴. Ulus-devletlerin

⁴⁰ CARR, 1990, s. 28,29.

⁴¹ Osmanlı İmparatorluğunun dini temellere dayanan geleneksel millet sisteminin (bkz. Dipnot 19) çözülmesinde uluslaşma ile birlikte uluslaşma düşüncesi de etkindir. Özellikle 19. yüzyılda Avrupa devletlerinin siyasal çıkarlar doğrultusunda Osmanlı'da bu düşüncenin yaygınlaşmasını sağladıkları görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak bkz. KARPAT, K. (2017), *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, (Çev. O. G. Ayas), İstanbul.

⁴² LECA, 1998, s. 14-15.

⁴³ Lipson, ulus-devletin ortaya çıkışını, İspanya birliğinin sağlamlaştırıldığı 15.yy.a kadar götürmektedir. LIPSON, L. (1978), *Politika Biliminin Temel Sorunları* (Çev. T. Karamustafaoglu), Ankara, s. 147; Santamaria ise, İngiltere ve İskoçya'nın oluşturduğu Birleşik Krallığı başlangıç olarak 1707'ye tarihlemektedir. SANTAMARIA, 1998, s. 22; Bunların dışında 1789 Fransız Devrimi ve 1776 Amerikan Devrimleri ile ulus-devlet başlatılmaktadır. WENDEN, C. (1998), "Ulus ve Yurttaşlık; Hem Rakip Hem Ortak", *Uluslar ve Milliyetçilik*, (Ed. J. Leca), (Çev. S. İdeman), İstanbul, s. 40; GUIBERNAU, M. (1997), *Milliyetçilikler*, (Çev. N. Domaniç), İstanbul, s. 98.

ortaya çıkışında, devletlerin egemenliklerini kabulü ile devletler sisteminin ortaya çıkması ve bireylerin eşit olarak siyasetin öznesi olması olguları önemlidir. Bu olguların sonucu olarak ulus-devletlerin iç ve dış egemenlikleri kabul edilmiştir. Böylelikle ulus-devletler güç kazanmıştır⁴⁵. Vestfalya Barış Antlaşmasıyla birlikte kurulan modern devlet sisteminde, yeni ve değişik bir ilişki biçimi ortaya çıkmıştır. Her biri kendi toprakları üstünde egemen ve başka bir otoriteden bağımsız çok sayıda devletin bulunduğu bir sistem oluşmuştur⁴⁶. Weber'in tanımıyla modern devlet, ülke içinde, şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulduran insan topluluğudur⁴⁷. Tanımda, şiddet tekeli ve ülkesellik ayırt edici olarak ortaya konmaktadır. Bunların dışında, sınırların karşılıklı kabulü, egemenliğin tanınması⁴⁸, anayasallık, kişisel olmayan iktidar, bürokrasi, vergilendirme, yurttaşlık ve meşruiyetin halka dayanması da modern devletin özelliklerindedir⁴⁹.

Modern devlet, mutlakiyetçi⁵⁰ ve ulus-devlet dönemi olarak iki ayrı dönemde incelenebilir⁵¹. Modern devletin mutlakiyetçi döneminde yasallık ve akla dayanma unsurları gelişim gösterir. Ulus-devletten farkı, insanların birliğini ulusa sadakat değil, krala sadakatin oluşturması ve kültürel bütünleşme politikasının sistematik şekilde uygulanmamasıdır. Burjuvazinin güçlenmesi ve aydınlanma ilkelerinin monarklar tarafından kabul edilmesiyle mutlakiyetçi devlet,

⁴⁴ ÇİĞDEM, 1997, s. 17.

⁴⁵ ÇOŞKUN, İ. (1997), *Modern Devletin Doğuşu*, İstanbul, s. 165,

⁴⁶ POGGI, G. (2005), *Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik bir yaklaşım*, (Çev. Ş. Kut, B. Toprak) İstanbul, s. 110.

⁴⁷ WEBER, 1993, s. 80.

⁴⁸ Ulus-devlet açısından egemenlik, devletin kendi geleceği hakkında ve ülke ile ulus üzerinde karar alıcı iktidar sahibi olmasını, bir hukuk belirleyerek bunu yürütmesi anlamına gelir. Bkz. HELD, D., (1995), "Ulus-Devletin Çöküşü", *Yeni Zamanlar*, (Der. S. Hall, M. Jacques), (Çev. A. Yılmaz), İstanbul, s. 190.

⁴⁹ PIERSON, 2000, s. 24.

⁵⁰ Mutlakiyetçi devlet, "şiddet araçlarının denetimi dahil, nihai siyasal otorite ve yaptırımlarla donatılmış hükümler bir yönetici egemenliğindeki siyasal düzen" olarak tanımlanabilir. Tanım için bkz. GIDDENS, A. (2000), *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, (Çev. Ü. Tatlıcan), İstanbul, s. 204.

⁵¹ ÇOŞKUN, 1997, s. 156 vd.

ulus-devlete doğru evrilmiştir. Fransız Devrimi, hem ulus devleti hem de ulusal yurttaşlığın modern kurumunu ve ideolojisini icat etmiştir⁵².

Ulus-devlet, devletler kompleksi içinde, sınırları çizilmiş belli bir alanda yönetsel bir tekel sürdüren, yönetimi yasayla ve şiddet araçlarının denetimiy-le yaptırım altına alınan yönetim biçimi⁵³ olarak tanımlanabilir. Ulus-devlet, meşruiyetinin kaynağını (kültürel bütünlüğü olduğu varsayılan) ulusa dayandırmakta ve bu yüzden de güçlü bir kültür politikası sürdürmektedir. Ulus-devlet Ortaçağ sisteminden kopuşu ifade eder. Ulusun siyasal odak haline gelmesi, yerel gerçeklere ve evrensellik ülküsüne tepkinin sonucudur⁵⁴.

Ulus-devlet, ilk olarak, etnik grupların diğer bölgelere, alt-kültürlere, dil ve din topluluklarına etki etmesiyle ortaya çıkmıştır⁵⁵. Homojen bir halk topluluğuna dayanmayan, dolayısıyla homojenleştirme gayesi taşıyan ulus-devletlerde ise, “asimile edilmiş, baskı altına alınmış ya da marjinalleştirilmiş alt-halklar”⁵⁶ doğmuştur. Son olarak ise etnik-milliyetçilikle ortaya çıkan ulus-devlet tipinde ise “kanlı saflaştırma töreleriyle gerçekleştirilmiştir”⁵⁷.

Ulus-devlet, kültürel ve siyasal olarak birliğini sağlamış, bütünleşmiş ulusa sahip olmak zorundadır. Kültürel bütünleşme, ortak dil ve tarih bilincini gerektirirken, bu etnik açıdan bir birlik sağlamayı gerektirmemektedir. Milliyetçilik, imparatorlukları bölmesi gibi, günümüzde, etnik milliyetçilik de ulus-

⁵² SAYGILI, A. (2010), “Modern Devletin Çıplak Sureti”, *AÜHFD*, C. 59, S. 1, Ankara, s. 91

⁵³ GIDDENS, 2000, s. 208.

⁵⁴ “Milli devlet artık bu birliğini bir yandan yörelere ve bölgelere kabul ettirecek öbür yandan papalık ve imparatorluğun kurdukları geniş ve aldatıcı birliklere karşı koyacaktır” LIPSON, 1978, s. 416.

⁵⁵ HABERMAS, J., (2002a), *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, (Çev. İ. Aka), İstanbul, s.50.

⁵⁶ İbid.

⁵⁷ İbid. Erözden’in tasnifine göre ise, ulus-devlet kurgularını üç gruba ayırmak mümkündür. İlk grupta, Avrupa ve yakın çevresi merkezli ulus-devletler, ikinci grupta, Amerika kıtasında gözlenen, yerli halkın soykırımına ortadan kaldırılması ve göçmenlerin getirilmesiyle oluşan ulus-devletler ve üçüncü olarak, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan, sömürgecilikten sıyrılma hareketleriyle oluşan ulus-devletler. Bkz. ERÖZDEN, O. (1997), *Ulus-Devlet*, Ankara, s. 8-9.

devletlerin küçülmesine sebebiyet vermektedirler. Bu noktadaki çözüm ise ya etnik temizlik ya da siyasal bütünlüğün sağlanmasıdır. Siyasal birlik ise yurttaşlık esasında sağlanabilir⁵⁸.

IV. GÜNÜMÜZDE ULUS-DEVLET, ULUSÇULUK VE ULUS

*“Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirlerine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler, bir ötekine bağlıdır”*⁵⁹

Günümüzde en önemli tartışmaların başında, ulus-devletin sınırlarının ötesinde, global düzeyde kapitalizmin yol açtığı tahribatın denetim altına alınmasının imkanı üstünde yapılan tartışmalar gelmektedir⁶⁰. Diğer önemli soru ise ulus devlet acaba işlevini tamamladı mı sorunsalıdır. Bu tartışmaların kaynağını ise ulus-devletin aşılması sürecine işaret ettiği söylenen globalleşme olgusudur.

Ulus-devletin oluşumunu sağlayan kapitalizm, günümüzde ulus-devletin meşruiyetini azaltma amacına yönelmiştir. Dolayısıyla, modern insanlık durumunun bir sonucu olan⁶¹ globalleşme, kapitalizmin bir aşamasıdır ve yüzyıllardır süregelen emperyalizmin kendisidir⁶². Kriz, krizden çıkış ve yeniden kriz şeklinde dinamik olarak kendini yenileyerek dönemsel gelişme özelliği

⁵⁸ GÜNDOĞAN, A.O. (2002), “Devlet ve Milliyetçilik”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S. 21, Ankara, s. 185-186.

⁵⁹ ENGELS F. (2003), “Komünizmin İlkeleri”, MARX, K., ENGELS, F. *Seçme Yapıtlar Cilt I*, (Çev. M. Ardos, S. Belli, A. Kardam, K. Somer), İstanbul, s. 87.

⁶⁰ HABERMAS, J. (2002b), *Küreselleşme ve Milli Devletin Akabeti*, (Çev. M. Beyaztaş), İstanbul, s. 23.

⁶¹ GIDDENS, A. (1997), *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. E. Kuşdil), İstanbul, s.

⁶² BORATAV, K. (1997), “Ekonomi ve Küreselleşme”, *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, (Der. I. Kansu), Ankara, s. 23.

gösteren kapitalizm⁶³, ulus-devletin tümlüğünü parçalamakta ve “Westphalian” tarzı egemenlik modelini dönüştürmektedir⁶⁴. Başka bir ifadeyle, ulus-devletlerin yaratılmasında en önemli etken olan sermaye, günümüzde ulus-devleti zor durumda bırakmaktadır⁶⁵. Günümüzde artık devletler ve uluslararası ilişkilerin temel yapısını, global ilişkiler oluşturmaktadır ve ulusal ekonomiler, önceden devlet sınırları içinde yer alırken, artık devletler pazarların içine yerleşmiştir⁶⁶. Globalleşme ile ekonominin ulusallık özelliğini kaybetmesi, devletin yatırım kararları üzerindeki etkisini azaltmakta, ulusal ekonominin ulus üstü finans çevreleri tarafından belirlenmesi sonucunu doğurmaktadır, gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayeye bel bağlamayı gerçekleştirmektedir⁶⁷.

Ulus-devletin gücünün azalması üç boyutta gerçekleşmektedir ki bunlar; devletin kontrol gücünü yitirmesi⁶⁸, karar mekanizmalarında meydana gelen meşruiyet eksikliğine devletin yönetsel yetersizliğidir⁶⁹. Günümüzde artık, ulus-devletin çıkarları, egemenliğin bir parçasını devretmek biçiminde korunmakta, böylece devletin egemenliği ilkesinin sürdürülmesi güçleşmektedir⁷⁰.

Globalleşmenin ekonomik etkisinin yanında diğer önemli etkisi ise kültür alanında olmaktadır. Bir paradoks olarak, evrensel değerler söz konusu edilirken, yerel olan gündeme gelmektedir⁷¹. Globalleşmenin etkisiyle ulus-devlet, bireylerin gündelik yaşantılarında daha az olumlu etki yapmaktadır. Bireylerin

⁶³ ŞAYLAN, G. (1997), “Küreselleşmenin Gelişimi”, , *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, (Der. I. Kansu), Ankara, s. 10.

⁶⁴ GÜNDÜZ, A. (2002), “Globalleşmenin Hukuki Boyutları”, *Liberal Düşünce*, S. 25-26, Ankara, s. 43.

⁶⁵ LATOUCHE, 1993, s. 114.

⁶⁶ HABERMAS, 2002b, s. 26.

⁶⁷ GÜNDOĞAN, 2002, s. 189.

⁶⁸ Özerklik kaybı olarak adlandırılabilir bu ifadeyle Habermas’ın kastettiği, devletin kendi vatandaşlarını sonuçlar ile süreçlerin doğurduğu etkilerden kendi başına koruyamamasıdır. Örnek olarak ise, komşu bir ülkede inşa edilen ve güvenlik standartlarına uymayan bir atom reaktörünün taşıdığı riskleri vermektedir. HABERMAS, 2002b, s. 28.

⁶⁹ İbid, s. 27 vd.

⁷⁰ PIERSON, 2000, s. 302.

⁷¹ GÜNDOĞAN, 2002, s. 190.

gelecekleriyle ilgili bir güven kaynağı olmaktan çıkmakta ve inandırıcılığını kaybetmektedir⁷². Ancak şunu ifade etmeliyiz ki, ulus altı ve ulus üstü kültürel değerlerin meşruluk kazanması ulusallığın güç kaybetmesi ve yeniden yapılanmasını imler, ortadan kalkmasını değil. Ulus, günümüzde de kolektif kimliğin ve tarihin ayrıcalıklı mekanlarından birisidir⁷³ ve yurttaşlık, siyasal katılım ile vergilendirmenin mekanı ulus-devlettir.

Ulus-devletin ve onun yönetim tarzı olan demokrasinin dayandığı zemin olan çoğulculuk ve insan haklarıyla birlikte hukuk sisteminin evrenselleşmesi, kişi haklarının uluslararası kurumlarda kullanılma özelliğini kazandırmıştır. Bu tür kurumların yaptırımları karşısında ulus-devlet, kendini aşmalı ve kişisel hakların kullanımı için yapılandırmalarda bulunmalıdır⁷⁴ ki bu da ulus-devletin ideolojisi olan ulusçuluktan az da olsa uzaklaşmak anlamına gelir⁷⁵.

Globalleşme, ulus-devleti cendere altına sokmasına karşılık, ulus-devlet yerine geçecek bir yapı öngörmemektedir. Oluşan krizden çıkış yolu ise yurttaşın demokratik haklarının üst seviyede kullanılarak, etnik bağlılık yerine siyasal kültür birliğine önem verilerek, yine ulus-devlet tarafından aşılabilecektir⁷⁶.

Globalleşme, ulus-devletin rolünde, bütünleşme ve parçalanma yönünde iki değişim meydana getirmektedir⁷⁷. Bütünleşme ile uluslar arası alan yeniden tanımlanmakta ve parçalanma ile devlet içinde bölge yönetimlerine ve devletlerarası bölgeselleşmelere geniş yetkiler verilmektedir. Dolayısıyla globalleşme

⁷² WALLERSTEIN, I. (2000), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, (Çev. T. Birkan), İstanbul, s. 87.

⁷³ SCHNAPPER, 1995, s. 198.

⁷⁴ HABERMAS, 2002a, s. 32.

⁷⁵ GÜNDOĞAN, 2002, s. 190-191.

⁷⁶ İbid.

⁷⁷ YÜKSEL, M. (2001), *Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Ankara, s. 278.

aynı zamanda global, ulusal ve yerel gelişmelerin etkileşiminin ortaya çıkardığı bir fenomendir⁷⁸.

Globalleşme ile birlikte devletler ortadan kalkmamakla birlikte, artık, devletlerin ulusal nitelikleri ve egemenlikleri inişe geçmiş durumdadır⁷⁹. Ulusal kimlik de bu gelişimden etkilenmekte ve bireylerin diğer kimlikleri karşısındaki üstünlüğünü kaybetmeye başlamaktadır. Diğer kimliklerle birlikte ulusal kimlik, bireyin hayatına sunduğu anlama göre önem arz etmektedir. Ulus-devlet, diğer nedenlerle birlikte bu sebepten ötürü de kendini yeniden tanımlamak zorundadır⁸⁰.

Günümüzde ulus altı kimliklerin canlanması, ulus projesinin de başarısızlığı olarak değerlendirilebilir. Ulus-devletlerin Almanya gibi kimisi farklılıklara vurgu yapmaktayken Fransa gibi diğerleri ise ulusu evrensel değerlerin gerçekleştirilebileceği siyasal birim olarak algılamıştır⁸¹. Ancak her iki yaklaşımda, ulusal sembollerini belli etnik kültürlerden devşirmişler, Alman tarzı farklı kültürleri dışlama, Fransız tarzı ise asimile yolunu izlemişlerdir. Bunun sonucu, ulusal kültür dışındaki kültürler, gayri meşru kabul edilerek baskı altında tutulmuşlardır. Globalleşmenin de etkisiyle, ulus-devletin inandırıcılığını kaybetmesiyle birlikte, bireyler, ulusal kimlikleri dışında veya onun yanında yeni kimlik mekanlarında dayanışma arayışlarına yönelmişlerdir.

Görüldüğü üzere, ulus-devletin meşrulaştırıcısı olan ulusçuluk bunalımla yüzyüze kalmıştır. Bunu aşmak içinseiki yol öngörülmektedir. Bu yollardan ilki, ulusçuluğun yeniden gündeme getirilmesi, globalleşmeye meydan okunma-

⁷⁸ ERDOĞAN, M. (2002), "Küreselleşme, Hukuk ve Türkiye", *Liberal Düşünce*, S. 25-26, Ankara, s. 54-55.

⁷⁹ WALLERSTEIN, 2000, s. 86.

⁸⁰ NALBANT, A. (1997), *Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, İstanbul, s. 223.

⁸¹ BRUBAKER, W. (1990), "Immigration, Citizenship and the Nation State in France and Germany: A Comparative Historical Analysis", *International Sociology*, Vol. 5 No. 4, s. 386
aktaran YEGEN, M. (2004), "Citizenship and Ethnicity in Turkey", *Middle East Studies*, Vol. 40, No. 6, s. 54.

sı, yeni ulusal ideolojilerin üretilmesi ve geleneksel devletin/ulusun ölümsüzlüğünün gündeme getirilerek globalleşmenin egemenliği dönüştürücü yönüne karşı çıkılmasıdır. İkinci yol ise ulus-devletin ulus kimliğini yeniden yorumlamaya yönelerek kendisini global koşullara uyarlayarak politik ve ekonomik gelişmelere göre tavır alması ve mikro-ulusçu kültürel istemlere yanıt olarak, çokkültürlülüğü benimseyerek kültürel alanda heterojen bir yapıya yönelmesidir. Böylece, ulus-devlet, organik ulus kimliğinden vatandaşlık kimliğine doğru dönüşerek yerel etnik birlikteliklere bünyesinde yer açmaktadır⁸².

SONUÇ

Modern ulus-devlet, yüzyıllardır egemen ve tek meşru yapı olarak devam etmektedir. Ancak günümüzde, ulus-devletin meşruluğu ve varetlediği ulus kimliği, küreselleşme ve onun etkisinde oluşan alt-kültürlerin yeniden gündeme gelmesi nedenleriyle kriz içinde olduğu görülmektedir.

Bu kriz, ulus-devletlerin sonunun geldiği anlamına gelmemektedir. Ulus-devlet, kendini oluşturan sermayenin değişimiyle birlikte, ulus-üstü sermaye ve ulus-üstü kurumlar tarafından kuşatılmasıyla uğradığı egemenlik krizinden egemenliği paylaşarak kurtulabilir.

Diğer taraftan, heterojen ulus kavramına dayanan ulus-devlet düşüncesi artık geçerli görülmemektedir. Modern ulus düşüncesinin farklılıkları görmezden gelme hatta baskın kültür içinde eritme, asimile etme düşüncesi yaşanan süreç sonucunda, günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Buna nispetle, ulus-devletin egemen ideolojisi olan ulusçuluk da bir kriz içindedir. Ulusçuluk, bundan kurtuluşu, kimi kez etnik ulusçuluğu canlandırmada bulması krizin daha da büyümesine sebep olmaktadır. Çünkü dünyadaki neredeyse hiçbir ulus-devletin yurttaşları tek bir ulustan oluşmamaktadır. Dolayısıyla ulus-devlettaki toplumun

⁸² YILDIRIM, E. (2006), “Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, S. 38, s. 190.

içinde ulusal kimliğin dışında kimliklere sahip olan halklar da bulunmaktadır. Küreselleşme karşısında bir tepki olarak ulusal kimliğe yapılan aşırı vurgu ve kimi toplumlardaki dayatma, alt-kültürlerin daha aktifleşmesine ve taleplerini daha sert olarak ifade etmesine sebep olmaktadır. Kültürel durumda oluşan bu krizden çıkış yolu ise bireylerin yalnızca ulus kültürüne sahip olmadıkları onların bunun dışında başkaca bağıntılarının olduğunun kabulüyle, demokratik vatandaşlık veya anayasal vatandaşlığın geliştirilmesidir. Alt-kültürler ne denli öne çıkarsa çıksın ulusun yerini alamazlar. Etnik ulusçuluğun ulus-devlet yapısını bölmemesi için yurttaşlık bağının demokratik olarak yeniden kurulması gereklidir.

Siyasal kültür ne denli kendini sağlama almış olursa olsun, demokrasi, liberal özgürlüklerin yanı sıra sosyal ve kültürel ortaklık haklarının sağlanabilmesi durumunda, çok kültürlü toplumları bir arada tutabilir⁸³.

KAYNAKÇA

ANDERSON, B. (1993), *Hayali Cemaatler*, (Çev. İ.Savaşır), İstanbul.

BALIBAR E., WALLERSTEIN I. (1995), *Irk, Ulus, Sınıf*, (Çev. N. Ökten), İstanbul.

BAUMANN, Z. (1998), *Sosyolojik Düşünmek*, (çev. A.Yılmaz), İstanbul.

BORATAV, K. (1997), “Ekonomi ve Küreselleşme”, *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, (Der. I. Kansu), Ankara.

⁸³ HABERMAS, 2002a, s. 27.

BRUBAKER, W. (1990), “Immigration, Citizenship and the Nation State in France and Germany: A Comparative Historical Analysis”, *International Sociology*, Vol. 5 No. 4.

CARR, E. (1990), *Milliyetçilik ve Sonrası*, (Çev. O. Akın), İstanbul.

ÇİĞDEM, A. (1997), *Bir İmkan Olarak Modernite; Weber ve Habermas*, İstanbul.

ÇOŞKUN, İ. (1997), *Modern Devletin Doğuşu*, İstanbul.

ENGELS F. (2003), “Komünizmin İlkeleri”, **MARX, K., ENGELS, F.** *Seçme Yapıtlar Cilt 1*, (Çev. M. Ardos, S. Belli, A. Kardam, K. Somer), İstanbul.

ERDOĞAN, M. (2002), “Küreselleşme, Hukuk ve Türkiye”, *Liberal Düşünce*, S. 25-26, Ankara.

ERÖZDEN, O. (1997), *Ulus-Devlet*, Ankara.

ERYILMAZ, B. (1999), “Osmanlı Devleti’nde Farklılıklara ve Hoşgörüye Kavramsal Bir Yaklaşım”, *Osmanlı*, C. IV, (Ed. Güler Eren), Ankara

GELLNER, E. (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. B. Behar, G. Özdoğan), İstanbul.

GELLNER, E. (1998), *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul.

GIDDENS, A. (1997), *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. E. Kuşdil), İstanbul.

GIDDENS, A. (2000), *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, (Çev. Ü. Tatlıcan), İstanbul.

GIRARDET, R. (1967), *Milliyetçilik*, (Çev. Y. Yayla), İstanbul.

GUIBERNIAU, M. (1997), *Milliyetçilikler*, (Çev. N. Domaniç), İstanbul.

GÜNDOĞAN, A.O. (2002), “Devlet ve Milliyetçilik”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S. 21, Ankara.

GÜNDÜZ, A. (2002), “Globalleşmenin Hukuki Boyutları”, *Liberal Düşünce*, S. 25-26, Ankara

HABERMAS, J., (2002a), *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, (Çev. İ. Aka), İstanbul.

HABERMAS, J., (2002b), *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, (Çev. M. Beyaztaş), İstanbul

HAYES, C. (1995), *Milliyetçilik; Bir Din*, (Çev. M. Çiftkaya), İstanbul.

HELD, D., (1995), “Ulus-Devletin Çöküşü”, *Yeni Zamanlar*, (Der. S. Hall, M. Jacques), (Çev. A. Yılmaz), İstanbul.

HOBSBAWM, E.J. (1993), *Milletler ve Milliyetçilik*, (Çev. O. Hakınhay), İstanbul.

HONIG, B. (1999), “Farklılık, İkilem ve Ev Politikası”, *Demokrasi ve Farklılık*, (Ed. Ş. Benhabib), (Çev. N. Elhuseyni), İstanbul.

KARAKAŞ, M. (2000), *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Ankara.

KARPAT, K. (2017), *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*, (Çev. O. G. Ayas), İstanbul.

KEDOURIE, E. (1971), *Avrupa'da Milliyetçilik*, (Çev. H. Timurtaş), Ankara.

KILIÇBAY, M. A. (1996), *Uyruktan Vatandaşa, Geçimden İktisada*, Ankara.

KYMLICA, W (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul.

LATOUCHE, E. (1993), *Dünyanın Batılılaşması*, (Çev. T. Keşoğlu), İstanbul.

LECA J. (1998), "Neden Söz Ediyoruz?", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (ed: J. Laca), (Çev. S. İdeman), İstanbul, 2000.

LİPSON, L. (1978), *Politika Biliminin Temel Sorunları*, (Çev. T. Karamustafaoğlu), Ankara.

NALBANT, A. (1997), *Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, İstanbul.

PIERSON, C. (2000), *Modern Devlet*, (Çev. D. Hattatoğlu), İstanbul.

POGGI, G. (2005), *Modern Devletin Gelişimi, Sosyolojik bir yaklaşım*, (Çev. Ş. Kut, B. Toprak), İstanbul.

POOLE, R. (1993), *Ahlak ve Modernlik*, (Çev. M. Küçük), İstanbul.

SANTAMARIA, Y (1998), "Ulus-Devlet", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, (ed: J. Laca, Çev. S. İdeman), İstanbul.

SAYGILI, A. (2010), "Modern Devletin Çıplak Sureti", *AÜHFD*, C. 59, S. 1, Ankara.

- SAYGILI, A.** (2015), *Kutsal Canavar Devlet*, Ankara.
- SCHNAPPER, D** (1995), *Yurttaşlar Cemaati*, (Çev. Ö. Okur), İstanbul.
- SMITH, A.** (1994), *Milli Kimlik*, (Çev. S. Şener), İstanbul.
- SMITH, A.** (2002), *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, (Çev. D. Kömürücü), İstanbul.
- ŞAYLAN, G.** (1997), “Küreselleşmenin Gelişimi”, *Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme*, (Der. I. Kansu), Ankara.
- TILLY, C.** (2001), *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, (Çev.K. Emiroğlu), Ankara.
- TOURAINÉ, A** (2000), *Birlikte Yaşabilecek Miyiz?*, (Çev. O. Kunal), İstanbul.
- WALLERSTEIN, I.** (2000), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, (Çev. T. Birkan), İstanbul.
- WEBER, M** (2007), “Millet”, (Çev. E. Çerezcioğlu), *Doğu-Batı Dergisi*, S. 39, Ankara.
- WEBER, M.** (1993), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. T. Parla), İstanbul.
- WENDEN, C.** (1998), “Ulus ve Yurttaşlık; Hem Rakip Hem Ortak”, *Uluslar ve Milliyetçilik*, (Ed. J. Leca), (Çev. S. İdeman), İstanbul.
- YEĞEN, M.** (2004), “Citizenship and Ethnicity in Turkey”, *Middle East Studies*, Vol. 40, No. 6.
- YILDIRIM, E.** (2006), “Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, S. 38.

YÜKSEL, M. (2001), *Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye*, Ankara.